

Enige economische beschouwingen over de toepassing van Coöperatie, - Deel I

Wij hebben reeds enige tijd een werkje onder bovenstaande titel op ons bureau liggen van de hand van de heer H. J. Frietema, drs. in de handelseconomie te Wirdum (Fr.). De heer Frietema bespreekt hierin de arbeidersproductiecoöperatie, de consumentencoöperatie, de ondernemerscoöperatie, en deze laatste in drie onderdelen, n.l. de kredietcoöperatie, de verwerkingscoöperatie en de aankoop- en afzetcoöperatie.

Het boekje heeft de bedoeling, zoals de schrijver in zijn inleiding aangeeft, enkele gedachten te ontwikkelen ten aanzien van de economische bestaansgrond van coöperatie en te ontleden waarom coöperatie op het eens gebied meer toepassing heeft verkregen dan op het andere. Het ademt hier en daar een kritische geest, die de frisheid van het werk ten goede komt.

Opbouwende en objectieve kritiek kan de coöperatie van nut zijn. Degenen die deze bedrijfsvorm reeds jaren dienen en propageren kunnen inderdaad op den duur wel eens wat te dogmatisch in hun begrippen omtrent de coöperatie worden, zodat het wel eens goed is, dat een jonge kracht, die geleerd heeft de coöperatie vanuit een anderen gezichtshoek te beschouwen dan met de meeste onzer het geval is, en daarvan uit hoofde van zijn opleiding een gezette studie heeft kunnen maken, zijn ideeën omtrent coöperatie eens uiteenzet.

Wij kunnen dan ook niet anders zeggen, dan dat wij het boekje met genoeg gelezen hebben, al zijn wij het ook niet in alle opzichten met de schrijver eens en al menen wij ook, dat hij hier en daar te veel theoretiseert en meningen uit, die weinig met de praktijk der coöperatie in overeenstemming zijn.

Wij willen trachten hieromtrent enkele punten te belichten.

Zo zijn wij het niet eens met het oordeel dat de schrijver omtrent de betekenis van de winst van een coöperatie heeft. Hij bespreekt dit onder het hoofd „Consumentencoöperatie“, waar hij het voorbeeld der wevers van Rochdale aanhaalt, die in 1844 de eigenlijke grondleggers der verbruikcoöperatie zijn geweest en zegt hieromtrent het volgende:

„De Engelse wevers verkregen (dus) een belangrijke besparing door de schakel van de tussenhandel over te slaan. Zij besloten die winst niet te verdelen naar de kapitaalbreng, maar naar de omzet, die ieder lid had met de vereniging. Dit principe was nieuw, immers bij de gewone onderneming heeft men winstuitkering op het kapitaaldeel“.

„Economisch gedacht, maakten deze wevers volgens onze opvatting winst. Misschien verdeelden zij deze winst al voor het einde van het jaar en het is denkbaar, zelfs waarschijnlijk, dat zij de prijzen van de artikelen verlaagden met een evenredig deel van dat bedrag. Boekhoudkundig was er dan geen winst, terwijl men, wanneer verkocht zou worden tegen prijzen welke zouden liggen boven kostprijs, na een bepaalde periode in de boekhouding een saldo zou zien ontstaan.“

„ Dit saldo is zeker niet identiek met de winst, en uit de grootte van het saldo zal men zonder meer niet de grootte van de winst kunnen vaststellen. Echter uit de omstandigheid dat een verschijnsel niet nauwkeurig naar zijn omvang kan worden vastgesteld, mag niet worden geconcludeerd dat het verschijnsel principieel niet bestaat."

„Wij weten zeer goed dat in velerlei opzicht de omstandigheid, dat de gemaakte winst buitengewoon moeilijk in de praktijk is vast te stellen wat betreft omvang en hoedanigheid, ertoe moet leiden dat hieromtrent bijna nooit overeenstemming zal worden bereikt, vooral wanneer strijdvrage moeten worden opgelost, die nu eenmaal niet op wetenschappelijk-economische gronden op te lossen zijn."

„In deze strijdvrage, waarbij vooral de belastingskwesies op de voorgrond staan, zullen wij daarom geen partij kiezen, doch ons bepalen tot de verklaring dat het argument, dat de coöperatieve vereniging zich van andere organisatievormen zou onderscheiden door het ontbreken van het winstprincipe, op ons niet een overtuigendere indruk vermag te maken, vooral niet wanneer uit deze stelling een zedelijke superioriteit wordt geconcludeerd."

Vooraf met dit laatste zijn wij het niet eens. Wanneer de schrijver aan de besparing, die de wevers maakten door de schakel van de tussenhhandel over te slaan, in economische zin het begrip „winst" wil toekennen, dan is ons dit wel, doch het geeft een groot verschil of men op deze wijze „winst" maakt dan op de wijze, welke voor dit begrip de meest gangbare is n.l., door kapitaal in een zaak te beleggen en naar rato van dit kapitaal jaarlijks het hiermede verdiende geld op te strijken, hetgeen dan hiervan een gevolg is, dat men de goederen, door deze van producent naar verbruiker te brengen, zoveel duurder heeft verkocht dan ingekocht.

De verdienste komt hier ten goede aan een derde voor wie deze functie alleen middel is geweest om zijn kapitaal rentegevend te maken. Hiermede zij niets ten nadele dezer functie gezegd, doch **zedelijk**¹ staat dit op een heel ander peil, dan de besparing die de arme wevers wisten te verkrijgen door zelf die functie te vervullen. Dat er hier gespaard werd, geeft op zich zelf reeds een hogere betekenis aan hetgeen de wevers deden en de **zedelijke superioriteit** der coöperatie ligt naar onze opvatting dan ook juist hierin dat elk, die hieraan deelneemt, naar zijn gebruik of productie hiervan de voordelen geniet en niet naar het kapitaal, dat hij meent, wel geschikt in deze onderneming te kunnen beleggen.

Het gaat er hier om, het bestaan van de verbruiker of de producent te verbeteren, geheel afgescheiden van het kapitaal dat hij disponibel heeft. Hier komt nog bij dat de winst, welke in een kapitaal-onderneming wordt gemaakt, als regel slechts een kleine groep van personen ten goede komt, terwijl het voordeel, behaald bij samenwerking op coöperatieve grondslag, een grote massa personen, hetzij verbruikers, hetzij producenten ten goede komt, die hierdoor hun levensvoorwaarden als regel aanmerkelijk verbeterd zien. **Wij achten dit een zedelijk voordeel van geen geringe betekenis.**

In een volgend nummer bespreken wij enkele artikelen uit het hoofdstuk der verwerkingscoöperatie

G.

¹ **Dik** aangezet is later na scannen en 'doc'en toegevoegd! JH.

Enige economische beschouwingen over de toepassing van Coöperatie. - Deel II

Wat de schrijver omtrent de verwerkingscoöperaties zegt, achten wij ten dele onvolledig, ten dele onjuist, terwijl hij er voor een ander deel wel in geslaagd is, de juiste betekenis hiervan in het licht te stellen. Hij bespreekt deze coöperaties aan de hand van twee vragen, n.l.:

- 1°. Waarom heeft fabriekmatige bereiding plaats, en
- 2°. Waarom heeft fabriekmatige bereiding plaats in de coöperatieven ondernemingsvorm.

Hetgeen hij omtrent deze vragen zegt, laten wij ter inlichting van de lezer hier eerst volgen:

„Alleen ten aanzien van zuivelproducten heeft praktisch de eerste vraag betekenis. Als economisch voordeel zien wij in de eerste plaats de arbeidsverdeling (de bereiding vindt meer wetenschappelijk en minder traditioneel plaats en heeft technische voordelen, vooral ten aanzien van de koeltechniek); in de tweede plaats ontstaat er een concentratie in het aanbod, waardoor de positie van de producent tegenover de tussenhhandel wordt versterkt en ten slotte is een verbeterde opslag mogelijk, wat in dezelfde richting werkt.”

„Natuurlijk kan men beide laatstgenoemde voordelen ook op andere wijze dan door gemeenschappelijke productie verkrijgen en wel door georganiseerde afzet. Feitelijk zijn dus deze voordelen niet inherent aan coöperatieve productie, wel echter verkrijgt men door coöperatieve productie deze voordelen. Dat men thans nog gebieden aantreft, waar de boter- en vooral de kaasbereiding op de boerderij plaats vindt, is, menen wij, behalve aan de omstandigheid dat men de producten in vele gevallen toch gemeenschappelijk verkoopt, toe te schrijven aan de grote vraag naar consumptiemelk in deze gebieden (grote steden), waardoor alleen des zomers een belangrijke hoeveelheid melk kan worden verwerkt tot boter en kaas.”

„Een installatie met veel vast kapitaal zou dan een groot deel van het jaar niet of bijna niet worden gebruikt, wat een belangrijk renteverlies zou betekenen. Hierbij komt de individuele bekwaamheid van de boeren om kaas te maken, vooral als die kaas, tenminste de goede exemplaren, een hogere prijs kan bedingen dan de veel minder individuele fabriekskaas. In deze gevallen zal men zeer moeilijk zijn individualisme prijs geven, vooral wanneer de geestesgesteldheid van de producenten in een dergelijke streek zeer individualistisch is.”

„De vraag betreffende de organisatievorm is evenmin eenvoudig. Stellen wij heel concreet de zuivelbereiding. Welke organisatievorm verdient voor de producent principieel de voorkeur, de coöperatieve of de particuliere?”

„Men kan in vele gevallen een vrij juiste vergelijking van economische waarden maken, wanneer men zich afvraagt, wat men zou missen wanneer bepaalde goederen of lichamen niet zouden bestaan. Het is eenvoudig, deze methode ook hier toe te passen.”

„Wanneer daar niet zouden bestaan de particuliere zuivelfabrieken, dus wanneer de gehele zuivelbereiding in een provincie zou worden uitgeoefend door coöperatieve verenigingen, dan zou dit zeer vermoedelijk niet als een gemis worden gevoeld. Men zegt wel dat dan de prikkel voor de coöperatie om haar uiterste best te doen, niet meer zo sterk zou bestaan. Wij voor ons geloven dat dit niet juist is. Allereerst is het niet veel minder dan een belediging aan het adres van de ambtenaren in dienst der coöperatie, wanneer men meent dat deze een concurrentieprikkel moeten onder vinden om hun functie zo goed mogelijk te vervullen.“

„Hij, die deze argumenten gebruikt, laat zich niet bepaald van zijn beste zijde bekijken en speculeert op bepaalde neigingen bij mensen voor wie „ambtenarij“ terecht een weinig aangenaam klinkend woord is. Het argument is bovendien onjuist: er zou uit volgen, dat de beheerders van die coöperaties, welke niet een directe concurrentie ondervinden van de particuliere industrie, in het algemeen de neiging hebben hun taak minder goed te vervullen dan hun collega's, die omringd worden door particuliere fabrieken.“

„Wij geloven niet dat dit verschijnsel zich voordoet. En bovendien, wanneer het juist zou zijn dat een dergelijke concurrentieprikkel steeds nodig is, dan kan deze ook worden gevonden in de aanwezigheid van naburige coöperaties. Dat de coöperatieve industrie in haar geheel zou nalaten zich aan te passen aan de veranderde omstandigheden kan ook moeilijk aannemelijk worden gemaakt, wanneer men zich herinnert hoe zeer belangrijke besluiten telkens worden genomen zonder dat hiertoe enige aanleiding is gegeven door de particuliere zuivelindustrie.“

„Denkt men zich de toestand waarin geen coöperatieve, doch uitsluitend particuliere zuivelfabrieken de haar toegewezen economische functie zouden verrichten, dan ligt het voor de hand dat deze ondernemingen in een onderlinge concurrentie zouden trachten, de leveranciers van de melk een zo hoog mogelijke prijs te betalen. Hun eigenbelang zou hen hiertoe aansporen, evenals dit het geval is met de bakker van de ouden heer Adam Smith. Echter dat sluit in dat zij niet verder zouden gaan, dat zij dus die maatregelen achterwege zouden laten, die de leveranciers tot voordeel, de fabrikanten misschien tot hun nadeel zouden zijn.“

„Deze maatregelen zijn misschien niet talrijk; evenzo lopen de belangen van de bakker tamelijk parallel met die van de consumenten. Wij hebben echter een Warenwet, welks bestaan een bewijs is van het feit, dat er toch maatregelen moeten worden genomen, welke wel in het belang zijn van de consument, echter minder door de bakker zelf worden genomen. Zo zou het vermoedelijk ook met de zuivelbereiding gaan; volkomen parallel lopen de belangen van de leveranciers en de particuliere zuivelindustrie niet“.

De fabriekmatige zuivelbereiding was een gevolg van het feit, dat de boeren met hun verouderde methoden bleven doorwerken en daardoor met de kwaliteit hunner producten hoe langer hoe minder de concurrentiestrijd op de wereldmarkt konden volhouden. Industriëlen met een beter doorzicht dan zij en toegerust met meer kennis namen toen het werk der boeren over en slaagden erin, in fabrieken een beter en gelijkmatiger product te bereiden dan de boeren. De centrifugale ontroming, de betere afkoeling van melk en room, het gebruik van reïnculturen, het gebruik van de thermometer en nog zo-

veel meer was beter in de fabrieken door goed onderlegde vaklieden toe te passen dan op de boerderij en het was dus vooral de gemakkelijker toepassing der verbeterde techniek welke de fabriekmatige zuivelbereiding deed slagen.

Dat men in sommige gebieden van ons land nu nog de kaasmakerij op de boerderij aantreft is een gevolg van het feit, dat de meeste dezer boeren er in geslaagd zijn, de kwaliteit van hun product op een hoger peil te houden dan de boterbereiders. Zij hebben door zelf-bereiding de opbrengst uit hun melk steeds zodanig weten te houden, dat er voor hen geen aanleiding tot fabriekmatige verwerking was. Dit vindt zijn oorzaak hoofdzakelijk in de aard van het bedrijf zelf en in het feit, dat ook de fabriekmatige kaasbereiding in technisch opzicht lange tijd niet zo heel ver boven de bereiding op de boerderij is komen te staan.

In de laatste jaren is de fabriekmatige kaasbereiding met flinke schreden vooruitgegaan in de richting van wetenschappelijk en systematisch geleid bedrijf. De vraag naar consumptiemelk speelt in sommige streken der boerenkaasbereiding een rol, maar de betekenis hiervan achten wij lang zo groot niet als die welke er blijkbaar door de schrijver aan toegekend wordt. Ongetwijfeld speelt bij dit alles - zoals door de schrijver terecht opgemerkt wordt - de individualistische aanleg der betreffende boeren een rol. Hoe wetenschappelijker de fabriekskaasbereiding echter gedreven wordt, des te groter wordt de afstand tussen het boerenkaasbedrijf en de fabriekmatige bereiding.

Bepaald oneens zijn wij het met de schrijver waar hij het als voor de hand liggend beschouwt, dat de particuliere ondernemingen (gedacht dat de coöperatieve fabrieken er niet waren) in een onderlinge concurrentiestrijd zouden trachten, de leveranciers van de melk een zo hoog mogelijke prijs te betalen, omdat hun eigenbelang hen hiertoe zou aansporen.

Acht de heer Frietema trustvorming op dit gebied niet mogelijk? Doch al neemt men aan dat de particuliere fabrieken nog niet direct tot deze uiterste vorm van samenwerking zouden overgaan, is het hem dan ontgaan, dat particuliere ondernemingen, die gemeenschappelijke belangen hebben, haar kracht niet zoeken in het elkaar beconcurreren, doch wel in het maken van prijsafspraken en het verdelen van het gebied, waarin gekocht of verkocht wordt?

Is het de schrijver ontgaan welk een strijd door de melkverkopende boeren in Zuid- en Noord-Holland sinds jaar en dag gevoerd wordt om een behoorlijke prijs voor hun melk te bedingen en dat zij hierin de georganiseerde melkhandel (fabrikanten van zuivelproducten) als één blok tegenover zich vinden? In de streken waar de coöperatie overheersend is, vindt men deze strijd niet, omdat het hier de coöperatie is welke het de particulieren fabrikanten onmogelijk maakt, prijsafspraken te maken.

Wij zijn ervan overtuigd, dat dit ook hier in sterke mate het geval zou zijn, wanneer er geen coöperaties waren. De aankoop van suikerbieten door de particuliere fabrieken in het zuiden des land heeft ons, toen er nog geen coöperatieve fabrieken waren, te dezer zake meer dan voldoende geleerd, wat er van de onderlinge concurrentiestrijd der inkoopende fabrieken overblijft, wanneer er geen prikkel uit andere richting bestaat om deze aan te zetten.

Toch heeft de schrijver ook nog een enkel bezwaar gevonden in het bestaan van alleen particuliere fabrieken en wel dat van het achterwege laten van maatregelen welke wel in het belang van de leverancier der grondstof, doch niet in dat van de fabrikant zouden zijn. Hij noemt dit echter slechts terloops en vergoelijkt dit eigenlijk door te wijzen op het bestaan der Warenwet, waardoor maatregelen in het belang van de consument moeten genomen worden, hetgeen vermoedelijk ook met de zuivelbereiding wel zo zou gaan, waar toch ook de belangen der leveranciers en de particuliere industrie niet *volkomen* parallel lopen.

Vooraf over dit woordje „volkomen" hebben wij ons verbaasd. Hieruit zou de gevolgtrekking zijn te maken, dat de belangen van de boer en de particuliere fabrikant wel grotendeels parallel lopen, maar niet volkomen ! Dit kan toch niet de bedoeling van de schrijver zijn.

Over het nemen van maatregelen in het belang van de leverancier geven wij de schrijver in overweging, eens na te denken over de volgende punten :

- * Zou de particuliere fabrikant er ooit toe gekomen zijn: de melk van ongelegen wonende, kleine boeren te verwerken,
- * de melk per kg. te betalen,
- * de melk naar vetgehalte te betalen,
- * controle op het vetgehalte der melk in te stellen,
- * de boeren te betalen overeenkomstig de zuivelwaarde der melk, indien de coöperatie hen niet in die richting gedreven had?

Waarschijnlijk zijn er in de praktijk nog wel meer gevallen te noemen van maatregelen welke de particuliere fabrieken in het belang der boeren getroffen hebben om de coöperatieve fabrieken „bij" te blijven. Ook menen wij dat er in de bedrijven der particuliere fabrieken wel maatregelen zijn aan te wijzen, die getroffen zijn in navolging der coöperatieve fabrieken en die nimmer zouden hebben plaats gehad, wanneer de coöperatieve fabrieken hiertoe geen aanleiding hadden gegeven.

Men doet daarom naar onze opvatting de coöperatieve fabrieken onrecht aan, indien men, zoals de schrijver, aanneemt dat het voor de boeren niet zo heel veel verschil zou hebben gemaakt, als er alleen particuliere fabrieken zouden zijn geweest. Haar economische functie zouden de particuliere fabrieken wel hebben verricht, d.w.z. haar economische functie als industrie voor zich zelf, maar niet in het belang der boeren, zoals dit thans het geval is. Het bevorderen van de belangen der boeren kan bij de particuliere fabrieken immers nooit anders dan middel en geen doel zijn.

Wat hierbij ook nog in het licht had gesteld dienen te worden, is de indirecte functie, welke de coöperatieve fabrieken verrichten, omdat de boeren hierdoor geleerd hebben wat samenwerken is, waarvan tal van boeren-verenigingen op ander gebied het gevolg zijn geweest, terwijl het bestaan dezer fabrieken de functionering van vele onderlinge ondernemingen der boeren zoveel gemakkelijker maakt. Denken wij b.v. aan de opbrengstcontrole der koeien, de tuberculosebestrijding, de verbetering der melkbehandeling.

In een geschrift als dit hadden deze punten niet vergeten mogen worden.

G.